

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-6-82-23>
УДК 376

Сакун Є.М., Кисла О.Ф.

Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка

КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНА РОБОТА З ДІТЬМИ ІЗ ДЕВІАНТНОЮ ПОВЕДІНКОЮ

Анотація. Стаття присвячена актуальним питанням корекційно-розвивальної роботи з дітьми із девіантною поведінкою. Розкрито корекцію девіантної поведінки дітей як складний соціально-психологічний комплекс послідовних, взаємопов'язаних кроків, спрямованих на регулювання ціннісних орієнтацій, мотивацій, установок особистості. В статті відзначається, що корекція входить до єдиної системи освіти дітей з девіантною поведінкою як цілісного педагогічного процесу. Розглянуто методи корекції емоційних станів та досліджено проблему корекційно-розвивальної роботи з дітьми із девіантною поведінкою. Розкривається сутність корекційно – розвивальної роботи як напрямку діяльності, який вирішує специфічні завдання корекції поведінки, що відхиляється від норми. Розглянуто особливості профілактики як технології соціальної роботи з проявами девіантної поведінки у дітей.

Ключові слова: девіантна поведінка, діти, корекція, корекційно-розвивальна робота.

Sakun Elizaveta, Kysla Oksana

National University «Chernihiv College» T.G. Shevchenko

CORRECTIVE AND DEVELOPMENT WORK WITH CHILDREN WITH THE DEVIANT BEHAVIOR

Summary. The article is dedicated to the current nutrition of corrective-developmental robots in behavioral behavior with deviant behavior. Deviant behavior is young, relevant, present and a multidimensional problem. It's important to emphasize that those who stretch out the remaining rocks in the right now are able to keep up with the dynamic growth of young people with deviant behavior, the improved form of deviation. The followers shall open the introspective sound of the behavior of the people with a clear vision, until the behavior of the people lead to suspect, incorrectly set the wisdom, indiscriminate. Deviant behavior is a foldable form of social behavior, as it is determined by a system of mutual factors – biological factors, social middle ground and psychological reasons. At this year's year it's been violated to remember the group of officials, as well as appearing deviant behaviors of children, and the very same: socially-economic, social-pedagogical, social-cultural, psychological, biological. The problem of deviant behavior of children in their own way is tied up with significant nutrition of preventive care and correction. Korea's deviant young people's behavior will add up to the social and psychological complex of the latest, interconnected people, direct regulation of the price, motivation, attitudes and behavior. Korektsiya enter the Unified system of life with deviant behavior as a pedagogical process. For successful corrective young deviant behavior, young people need to be systematic, comprehensive robot with correct young behavior, systematic analysis of change of minds, officials, who think about a deviant behavior. The article discusses the methods of corrective standards that presents the results of theoretical theoretical problems of the corrective-robotic work with children with deviant behavior. Diversion of daylightness of correcting and developing robots is like a direct task, a specific way of dealing with corrective behaviors, which is normal. Special features of social prophylaxis as technology of social robots with signs of deviant behavior in children are highlighted.

Keywords: deviant behavior, children, correction, correctional and developmental work.

Постановка проблеми. На переломних етапах життя проблеми виховання і поведінки дітей стають особливо актуальними, адже суспільний прогрес відіграє негативну роль в поведінці дітей. Основною причиною девіантної поведінки молодших школярів є наростання емоційної напруженості, яка характеризується виходом за нормальні межі почуттів, емоцій, переживань дітей. За таких умов напруженість веде до втрати почуття реальності, зниження самоконтролю. Вплив ЗМІ, гаджети деструктивно впливають на психіку дитини, що зумовлює низку порушень емоційно-вольової сфери особистості та виникнення девіантної поведінки. Прояви порушень поведінки дітей молодшого шкільного віку залежать від багатьох чинників, а саме: сімейного виховання, стилю керівництва діяльністю дитини, ставлення дорослих до дитини та її проблем, рівня розвитку її моральності. Корекційно-розвивальна робота є необхідною умовою

забезпечення всебічного розвитку особистості дітей з девіантною поведінкою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами девіантної поведінки дітей та підлітків займалися вчені різних галузей науки – педагогіки, психології, соціології, права, медицини. Серед них відомі дослідники в галузі девіантології: В. Афанасьєв, О. Балакірева, О. Безпалько, Я. Гілінський, І. Зверева, А. Капська, Г. Кеплан, В. Оржеховська та багато інших. Проблема педагогічного забезпечення корекції девіантної поведінки дітей активно досліджувалась в XX і XXI столітті. Питанням корекції відхилень у поведінці дітей присвятили свої праці Г. Белінський, В. Бехтерев, П. Блонський, Л. Віготський, В. Кащенко, Я. Корчак, А. Макаренко, С. Шацький, В. Сухомлинський. Серед сучасних дослідників це: В. Баудіш, В. Бондар, Л. Вавіна, І. Єременко, Л. Занков, А. Капустін, О. Ковальова, М. Козленко, В. Липа, С. Миронова, В. Синьов, О. Хохліна та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак проблема корекційно-розвивальної роботи з дітьми з девіантною поведінкою на сьогодні залишається актуальною як у теоретичному, так і практичному плані, оскільки спостерігається неоднозначне розуміння її сутності, місця в педагогічному процесі, того, які його ланки забезпечують виправлення та корекцію поведінки дітей з відхиленнями в розвитку та поведінці.

Метою статті є дослідження особливостей корекційно-розвивальної роботи з дітьми з девіантною поведінкою.

Виклад основного матеріалу. В літературі психолого-педагогічного спрямування девіантна поведінка розглядається як порушення особистістю соціальних норм. Відхилення в поведінці є природною умовою розвитку людини. Саме тому діагностика, профілактика та корекція девіації можуть запобігти виникненню негативних тенденцій в розвитку особистості. Тому, на нашу думку, доцільне застосування в роботі з молодшими школярами набуває технологія соціальної профілактики та корекції девіантної поведінки.

Дослідник О. Гаврилук вказує, що на сучасному етапі девіантну поведінку розглядають як систему вчинків, що не відповідає прийнятним у суспільстві нормам і проявляється у вигляді незбалансованих психічних процесів, неадаптованості, порушенні процесів самоактуалізації та ухиленні від морального та етичного контролю особистості над власною поведінкою [2].

Девіантна поведінка особистості є складною формою соціальної поведінки, яка детермінована системою взаємопов'язаних факторів – біологічних передумов, соціального середовища і психологічних причин. Ці фактори безумовно впливають на розвиток особистості (особливо в дитячому і підлітковому віці), і тому профілактика їх негативних впливів виступає найактуальнішою проблемою психолого-педагогічної роботи. Одні вважають, що йдеться про всі відхилення від схвалюваних суспільством соціальних норм, інші пропонують охоплювати цим поняттям тільки порушення правових норм, треті – різні види соціальної патології (алкоголізм, наркоманія, убивства). Зважаючи на це, в науковому обігу, крім дефініції «девіантна поведінка особистості», вживають й інші терміни, зокрема, аморальна поведінка, протиправна поведінка, поведінка хворої людини та інші [2].

О. Безпалько відзначає, що на сьогодні існує п'ять груп чинників появи девіантної поведінки дітей, зокрема: соціально-економічні (зниження життєвого рівня населення, майнове розшарування, низька заробітна платня батьків, безробіття, доступ дітей до алкоголю та тютюну, безвідповідальна реклама психоактивних речовин, низький рівень соціальної безпеки); соціально-педагогічні (виховання в неповній сім'ї; криза інституту сім'ї; завищені вимоги батьків до дитини; сімейні конфлікти; низька позашкільна зайнятість дітей); соціально-культурні (зниження морально-етичного рівня населення; поширення кримінальної субкультури; негативний вплив ЗМІ та гаджетів); психологічні (незалежність від дорослих; соціальне визнання в групі однолітків; самоствердження; низька самооцінка; психічні

відхилення); біологічні (порушення роботи ферментативної та гормональної систем організму, наслідки спадковості, вплив різноманітних факторів природного середовища) [1].

Девіантна поведінка небезпечна особливо для молодших школярів. Особливостями прояву девіантної поведінки у молодших школярів є непослух, витівки, пустощі, провина, дитячий негативізм та важковиховуваність.

Корекційна робота обумовлюється специфікою розвитку дитини. Дитина з відхиленням поведінки від норми має одержувати весь комплекс корекційної допомоги, передбачений для неї нормативною базою освітніх послуг. Відомо, що у дітей з девіантною поведінкою наявні фізичні або психічні порушення, які ведуть до відхилень у загальному розвитку. Залежно від характеру порушення, часу його виникнення та особливостей протікання одні недоліки можуть повністю усуватися, інші – тільки коригуватися, деякі – компенсуватися [3].

О. Потапова відзначає, що корекція це – виправлення (часткове або взагалі) недоліків психічного і фізичного розвитку в дітей, порушення тієї чи іншої психічної функції за допомогою спеціальної системи педагогічних засобів та заходів. Термін «корекція» вперше застосовувався в дефектології стосовно аномального розвитку дітей. Під корекцією розумілася сукупність дій, спрямованих на виправлення психічних та фізичних недоліків у розвитку дитини [8].

Корекційний розвиток як спеціально організований і спрямований процес не може існувати поза корекційним навчанням і вихованням. Саме корекційне навчання (як і виховання) є провідним чинником у розвитку дитини. Але корекція розглядається як основа усієї навчально-виховної роботи у закладі освіти [10].

І. Рикова вказує, що корекційно-розвивальна робота – це система заходів, що дозволяють вирішувати завдання своєчасної допомоги дітям, які зазнають труднощі у навчанні і шкільній адаптації [9].

Основне завдання корекційно-розвивальної роботи – підвищення загального рівня розвитку дитини; заповнення прогалин її попереднього розвитку і навчання, розвиток недостатньо сформованих умінь та навичок, підготовка дитини до адекватного сприйняття навчального матеріалу [3].

Дослідниця О. Кисла визначає загальні підходи до процесу корекції відхилень у поведінці дитини: комплексність і цілісність профілактичних і реабілітаційних заходів в межах індивідуального диференційованого підходу (проектування і реалізація персоналізованих програм розвитку дітей і підлітків); діагностичний підхід, що передбачає глибоку психолого-педагогічну і медикосоціальну діагностику дітей, моніторинг їх розвитку; поєднання діагностичних і корегувальних дій; врахування закономірностей розвитку, вікових і індивідуальних психологічних особливостей дітей, етапність, послідовність і спадкоємність; профілактичний підхід, націлений на раннє виявлення чинників, груп ризику, попередження і корекцію поведінки дітей з проблемами; прогностичний підхід, де здійснюється оптимістичне прогнозування результатів у поведінці і характері дитини [5].

Корекційно-розвивальна робота дітей з девіантною поведінкою спрямована на: розвиток сприймання, мовлення, корекцію пізнавальної діяльності, фізичний розвиток, формування навичок орієнтування; розвиток навичок саморегуляції та саморозвитку учнів шляхом взаємодії з навколишнім середовищем на основі знань, умінь і навичок комунікативної діяльності та творчості; створення передумов для соціальної реабілітації та інтеграції [6].

Корекція девіантної поведінки в роботі вчителя початкових класів полягає у: забезпеченні оволодіння знаннями, нормами, правилами поведінки; формування почуттів, які сприяють трансформації певних дій особистості із сфери розумового сприймання у сферу емоційних переживань; формування умінь, звичок поведінки, які потребують поступовості, систематичності вправлення, посиленості, доцільності визначених вимог, їх відповідності рівню розвитку учнів, пов'язані з активною діяльністю дитини в реальній ситуації.

Дослідницею Казаковою Н. визначено такі напрями профілактичної роботи вчителя початкових класів щодо запобігання девіантної поведінки у молодших школярів: виховання культури поведінки молодших школярів як превентивна основа попередження девіантної поведінки; створення в класі сприятливого середовища, що перешкоджає девіантній поведінці учнів; інформаційно-просвітницька робота вчителя початкових класів з батьками учнів. З метою виховання культури поведінки як превентивної основи попередження негативних проявів у поведінці молодших школярів у позаурочний час пропонуємо впроваджувати курс «Уроки духовності» [4].

Для формування психологічної єдності з дітьми, позитивного спілкування, у ході проведення уроків духовності, вчителю початкових класів варто спрямовувати свої зусилля на розв'язання таких завдань: розширювати й поглиблювати знання дітей про стосунки з однолітками й дорослими, про загальноприйняті норми поведінки; формувати здоровий спосіб життя з метою попередження негативних проявів у поведінці; розвивати емпатію; виховувати культуру прояву почуттів – радіти не лише власній перемозі, а й здобуткам товаришів, гідно програвати в іграх тощо; створювати атмосферу взаємоповаги та взаєморозуміння в дитячому колективі.

До методів і прийомів роботи на уроках духовності, які сприяють вияву в учнів позитивних емоцій (любов, радість, співчуття, натхнення), згуртуванню дитячого колективу, віднесено: ігрові ситуації, колективні творчі ігри, ігрові вправи: «Мій хороший добрий друг», «Я дарую тобі», «Я знаю п'ять імен друзів», «Моя планета Любов», «Рибалка намірів», «Мені здається», розв'язання ситуацій типу «Я маю право, але я не повинен».

Ефективною позаурочною формою роботи з проблеми дослідження є спільні партнерські проекти, тематика яких включає питання, що потребують спільного обговорення і розв'язання (догляд за кімнатними рослинами, тваринами, підготовка до новорічного свята, збір інформації про певне явище та її презентація; організація виставки дитячих малюнків до свята, організація туристичного походу тощо) [4].

В. Щербина відзначає, що провідною умовою ефективності впливу на відхилення у поведінці

особистості є проходження виділення принципу поведінкової інтервенції. Іншим важливим моментом, безумовно, можна назвати методи поведінкової інтервенції. В даний час в психології девіантної поведінки використовують наступні основні групи методів: стимулювання мотивації зміни поведінки, корекція емоційних порушень, методи саморегуляції, методи когнітивного переформування, методи придушення небажаної поведінки, методи формування позитивної поведінки. Іншим напрямом роботи з поведінкою, яка має відхилення, є корекція емоційних станів. Девіантна поведінка супроводжується широким колом негативних емоцій, особливо тривоги, страхом і агресією. Існують два основних способи корекції негативних емоційних станів – зменшення їх сили (наприклад, за методикою систематичної десенсибілізації) і вироблення альтернативних реакцій (наприклад, у формі тренінгів релаксації або впевненості) [11].

Також, для корекційно-розвивальної роботи з дітьми доцільно запропонувати тренінгову програму, яка спрямована на засвоєння нових способів і моделей спілкування в дитячому середовищі. Метою тренінгу є пошук альтернативних (соціально прийнятних) способів задоволення власних потреб і взаємодії з навколишніми. У ході тренінгу вирішуються наступні задачі: усвідомлення власних потреб; відреагування негативних емоцій і навчання прийомам регулювання свого емоційного стану; формування адекватної самооцінки; навчання способам цілеспрямованої поведінки, внутрішнього самоконтролю й стримування негативних імпульсів; формування позитивної моральної позиції, життєвих перспектив і планування майбутнього [7].

Методи, що використовуються педагогом у професійній діяльності, повинні бути адекватні як проблемам дітей, так і можливостям педагога. В даний час в роботі з особистістю, яка має девіантну поведінку, частіше використовується інтегративний підхід, що передбачає комбінацію взаємодоповнюючих теорій і методів. Інтегративний підхід також визначає поєднання різних форм роботи, таких як сімейне консультування, сімейна системна, психотерапія, соціально-психологічна реабілітація дитини, групова психотерапія, індивідуальна психотерапія у поєднанні із сімейним консультуванням [11].

Висновки і пропозиції. Таким чином, проблема корекції девіантної поведінки є тим питанням, яке ще багато років привертало увагу дослідників. Девіації у поведінці дітей є результатом складної взаємодії соціальних й біологічних чинників. Зміни, які відбуваються із девіантною особою на різних рівнях, потребують фахового втручання спеціаліста зі соціально-педагогічної роботи. Наслідок такої роботи – здійснення й закріплення позитивних змін у поведінці, які сприятимуть гармонізації розвитку особистості молодої людини. Корекційно-виховна робота з дітьми з девіантною поведінкою формує простір для розкриття можливостей, реалізації потреб дитини в активній діяльності, спілкуванні з оточуючими. Корекція здійснюється у ході життєвого становлення особистості. Досягнення корекційної мети передбачає і визначення відповідної до предмета корекції методики впливу. Визначальним в комплексній програмі є пріоритет особистості дитини.

Список літератури:

1. Безпалько О.В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях : *Навчальний посібник*. Київ : Центр навчальної літератури, 2003. 134 с.
2. Гаврилюк О.О. Девіантна поведінка підлітків та її профілактика у роботі соціального педагога у навчальному закладі. *Професійна освіта: проблеми і перспективи*. 2014. Вип. 6. С. 63–67.
3. Гаяш О.В. Корекційно-розвивальна робота з дітьми з особливостями психофізичного розвитку : *Науково-методичний посібник для вчителів інклюзивного навчання, асистентів учителів, які працюють з дітьми з психофізичними порушеннями в умовах загальноосвітніх навчальних закладів, соціальних педагогів, батьків*. Ужгород : Інформаційно-видавничий центр ЗІППО, 2015. 122 с.
4. Казакова Н.В. Профілактика відхилень у поведінці молодших школярів у позаурочний час як соціально-педагогічна проблема *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 8. С. 340–348.
5. Кисла О.Ф. Корекційна педагогіка : навч. посібник. Київ : Кондор Видавництво, 2015. 320 с.
6. Миронова С.П. Методика корекційної роботи при порушеннях пізнавальної діяльності : Підручник. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2014. 260 с.
7. Попович В.М. Профілактика девіантної поведінки як технологія соціальної роботи з підлітками. *Сучасні суспільні проблеми у вимірі соціології управління*. 2013. Т. 14, Вип. 276. С. 237–247.
8. Потапова О.В. Теоретичний аспект проблеми корекції девіантної поведінки у дітей. *Наука і освіта*. 2013. № 4. С. 187–190.
9. Рыкова І.О. Корекційно-розвивальна робота у структурі навчально-виховного процесу. *Психолог*. 2009. № 36. URL: <http://novosvit.pp.ua/korektsiyno-rozvivvalna-robota/>
10. Хохліна О.П. До проблеми суті корекційно-розвивальної роботи в спеціальному освітньому закладі. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. Збірник наукових праць / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. Вип. V. В 2-х т., том 1. Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-2006, 2015. С. 323–333.
11. Щербина В.Б. Песихологічна корекція відхилень у поведінці особистості. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Соціально-педагогічна*. 2013. Вип. 23(2). С. 132–140.

References:

1. Bezpalko, O.V. (2003). Sotsialna pedahohika v skhemakh i tablyttsyakh: Navchalnyy posibnyk. Kyiv: Tsentr navchalnoyi literatury, 134 p.
2. Havrylyuk, O.O. (2014). Deviantna povedinka pidlitkiv ta yiyi profilaktyka u roboti sotsialnoho pedahoha u navchalnomu zaklad. *Profesiyna osvita: problemy i perspektyvy*, vyp. 6, pp. 63–67.
3. Hayash, O.V. (2015). Korektsiyno-rozvyvalna robota z ditmy z osoblyvostyamy psykhofizychnoho rozvytku: Naukovo-metodychnyy posibnyk dlya vchyteliv inklyuzyvnoho navchannya, asystentiv uchyteliv, yaki pratsyuyut z ditmy z psykhofizychnymy porushennyamy v umovakh zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv, sotsialnykh pedahohiv, batkiv. Uzhhorod: Informatsiyno-vydavnychy tsentr ZIPPO, 122 p.
4. Kazakova, N.V. (2015). Profilaktychna diyalnist u povedintsi molodykh shkolyariv u pozaurochnyy chas yak sotsialno-pedahohichna problema *Pedahohichni nauky: teoriya, istoriya, innovatsiyni tekhnolohiyi*, no. 8, pp. 340–348.
5. Kysla, O.F. (2015). Korektsiyna pedahohika : navch. posibnyk. Kyiv: Kondor Vydavnytstvo, 320 p.
6. Myronova, S.P. (2014). Metodyka korektsiynoyi roboty pry porushennyakh piznavalnoyi diyalnosti: Pidruchnyk. Kamyanets-Podilskyy: Kamyanets-Podilskyy natsionalnyy universytet imeni Ivana Ohiyenka, 260 p.
7. Popovych, V.M. (2013). Profilaktyka deviantnoyi povedinky yak tekhnolohiya sotsialnoyi roboty z pidlitkamy. *Suchasni suspilni problemy u vymiri sotsiolohiyi upravlinnya*. T. 14, vyp. 276, pp. 237–247.
8. Potapova, O.V. (2013). Teoretychnyy aspekt problemy korektsiyi deviantnoyi povedinky u ditey. *Nauka i osvita*. no. 4, pp. 187–190.
9. Rykova, I.O. (2009). Korektsiyno-rozvyvalna robota u strukturi navchalno-vykhovnoho protsesu. *Psykholog*, no. 36. URL: <http://novosvit.pp.ua/korektsiyno-rozvivvalna-robota/>
10. Khokhlina, O.P. (2015). Do problemy suti korektsiyno-rozvyvalnoyi roboty v spetsialnomu osvitnomu zakladi. *Aktualni pytannya korektsiynoyi osvity (pedahohichni nauky)*. Zbirnyk naukovykh prats / za red. V.M. Synova, O.V. Havrylova. Vyp. V. V 2-kh t., tom 1. Kamyanets-Podilskyy: PP Medobory-2006, pp. 323–333.
11. Shcherbyna, V.B. (2013). Psykholohichna korektsiya vidkhylen u povedintsi osobystosti. *Zbirnyk naukovykh prats Kamyanets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohiyenka. Seriya: Sotsialno-pedahohichna*, vyp. 23(2), pp. 132–140.